

Josip Andreis

IVO PARAĆ. ŽIVOT I DJELA

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti objavljuje u »Radu« broj 377 između ostalog i jednu opširniju studiju s područja glazbene umjetnosti pod naslovom »Ivo Parać, život i djela« iz pera našeg poznatog muzičkog pisca Josipa Andreisa. Dobili smo, tako, u 1978, značajnu monografiju o Ivi Paraću pa je javnosti omogućeno da malo detaljnije zagleda u umjetničku i glazbenu ostavštinu ovog prilično zapostavljenog, a, donekle, čak i zaboravljenog našeg skladatelja, koji je umro 1954.

Trebale su, eto, nažalost, pune dvadeset i četiri godine nakon smrti ovog splitskog boema da nešto potpunije o njemu doznamo. Pa ipak, ovoliko se čekanje, izgleda, isplatilo. Objavljeno je, konačno, iz jednog meritornog izvora, iz radionice našeg najistaknutijeg muzičkog pisca, neobično zanimljivo, stručno štivo o životu i radu Ive Paraća pa je na taj način donekle oživjela uspomena na ovog istaknutog i iznad svega osebnog hrvatskog skladatelja.

Andreisovo viđenje životnog puta i stvaralačkog opusa Ive Paraća je strogo objektivno, naučno ozbiljno i fundirano, bez euforičnog zanosa i oduševljenja koje bi dovelo u sumnju meritornost ocjene i postupaka autora. Andreis je svjestan činjenice da je Parać tek jedna nevelika epizoda u povijesti hrvatske i jugoslavenske glazbene umjetnosti, nevelika doduše, ali ipak ne tako beznačajna da je skoro potpuno zanemarimo pa i, donekle, smetnemo s uma njegovo postojanje. Stoga cjelokupan ovaj rad ima značenje vrijednog doprinosa našoj povijesnoj građi, doprinosa koji ne rasvjetljava samo jednu ličnost već — što je daleko značajnije — baca više svjetla na jedno vrijeme, na stvaralački impuls u tom vremenu i prostoru, u dobu koje je od relevantna značaja za razvoj naše glazbene umjetnosti uopće.

Koliko god Andreis nastoji biti a i jest određen i iscrpan u analizi Paraćevih djela, toliko, čini mi se, možda i namjerno, prilično neobavezno i s izvjesnim opterećenjima prilazi njegovu životu. Onako, kao uzgred, oslikava životni put ovog splitskog umjetnika, neke činjenice ostavlja, katkada, nedorečene i nejasne, pa ostaje, u nekim detaljima, otvoren ne samo Paraćev životni tok već i njegove životne preokupacije, stavovi, njegov odnos prema običnim stvarima koje u ljudskom vijeku igraju

i te kako važnu ulogu. Stječemo, isto tako, dojam da Andreis ispoljava preveliki oprez kad spominje Paraćevu izrazito talijansku orijentaciju. Čini mi se kao da je to, zapravo, samo strah da bi tko mogao tu nešto tendenciozno i krivo protumačiti. On se trudi da ovu evidentnu epizodu u Paraćevoj neobuzdanoj životnoj krivulji gurne na sporedni kolosijek pa se zalaže da kvalifikaciju njegovog »talijanašenja« prikaze kao obuzetost umjetnika jednom izuzetno razvijenom kulturom koju je osjećao i duboko poštovao. Odista, to nije bio zanos u nacionalnom, politickom smislu jer se Ivo Parać ipak, u krajnjem slučaju, uvijek osjećao Hrvatom i u odsudnim trenucima isticao tu svoju pripadnost svom narodu.

Bez obzira na navedene i još neke moguće sporadične primjedbe, ponovio bih da ova monografija nesumnjivo predstavlja značajnu dopunu našoj glazbenoj povijesti. Možemo samo požaliti što ostala područja i druge ličnosti nisu tako iscrpno, objektivno i studiozno obrađeni. Ovako, kako to Andreis čini, svakako je uzorno. On vjerno slika u nekoliko poteza ličnost sojom se bavi, otkriva nam, u krupnim crtama, njezine osobitosti i osobnosti, a u prvi plan ističe ono najvažnije — njegovo djelo. Takav je njegov pristup materiji bio uvijek, pa je takav i u ovoj studiji. Stoga ovdje pratimo dva pravca kretanja. S jedne strane imamo kronološki niz podataka o životnom putu Ive Paraća, a s druge strane slijedimo iscrpne, veoma opširne analize njegovih djela koje su građene na principima i postupcima karakterističnim za jedan pravi znanstveni rad.

IVO PARAĆ U OČIMA JOSIPA ANDREISA

Prvo nekoliko riječi o piščevu pristupu Paraćevu životu.

Naveo sam već da se Andreis zalaže i angažira u traženju pravih, odgovarajući odnosa koji će omogućiti da bolje shvatimo i opravdamo stav Ive Paraća prema svom narodu kao i prema talijanašima, Italiji, talijanskoj kulturi, svemu što je talijansko. Zbog toga, u prilično općenitim naznakama životnog toka umjetnika Andreis ističe svaki pozitivan poen koji ide u prilog Paraćevoj privrženosti Hrvatskoj i Jugoslaviji. To su, mislim, najneuvjerljivije stranice ove studije i, čini mi se, ne idu u prilog ni autoru ni Paraću. Trebalo je, možda, samo naznačiti da je Parać upravo onakav kakav je bio ostao vjeran jednoj kulturi, da se kao pravi humanist ničim drugim ne zanosi doli tom kulturom, glazbom i svime što je vezano uz glazbu, književnošću, umjetnošću uopće. I zbog toga u njemu živi taj osjećaj izvjesne pripadnosti Italiji, ali ne Italiji kao naciji, već talijanskoj umjetnosti, pa, prema tome, i talijanskoj muzici.

Josip Andreis sistematično prati svaki iole značajniji utjecaj koji je mogao biti zanimljiv i djelotvoran u umjetničkom opusu Ive Paraća. On otkriva pravce u umjetnosti koje mladi umjetnik poštuje, kojima se, u svojim vječnim lutanjima, pokorava i koje slijedi. Upozorava nas da će »... ono što je Parać na području glazbe naučio i usvojio u Firenci, ostati presudno za njegov dalji razvoj kao umjetnika i stvaraloca«. Naći ćemo tu i veoma koncizan, određen Paraćev stvaralački moto: »Iako je u Italiji zacijelo bio u prigodi da čuje i upozna djela novog evropskog

glazbenog stila, u koji su prvenstveno prodirali elementi atonalnosti i politonalnosti, on te elemente nije nikada prihvatio, ostajući do kraja života privržen čistoći tonalne koncepcije, u okviru koje je sebi povremeno dopuštao po koju slobodu u tretiranju harmonijskih problema.«

Andreis je Paraćev učenik i, sigurno, o mnogim osobinama svog učitelja govori subjektivno ali i meritorno. On poznaje Paraća kao čovjeka i umjetnika koji sumnja u sebe, koji vječno traga za boljim rješenjima, koji nikada nije bio zadovoljan onim što je napisao i postigao.

Andreis, isto tako, poznaje Paraća i kao radišna, pouzdana, metodična i ozbiljna nastavnika, i to isključivo u individualnoj nastavi. U razredu se, nažalost, Parać gubio, pa su sve dobre vrline vrsna nastavnika naprosto nestajale.¹⁾

PRISTUP DJELIMA IVE PARAĆA

Daleko najvažniji, najveći, najcjelovitiji i najpretenciozniji dio ove monografije Josipa Andreisa o Ivi Paraću odnosi se na njegovo stvaralaštvo, na njegov način muzičkog mišljenja i izražavanja. Andreis gradi svoj mozaik od detalja do detalja, trijezno izvodi zaključke i analizira skoro svako djelo ovog glazbenika — samotnjaka. Paraćev muzički govor je, kako Andreis navodi, nešto bio zastario u odnosu na avangardna kretanja u Evropi, ali je, istovremeno, ogledalo dometa do kojeg je naša umjetnost u to doba stigla. No, koliko god je to zastarjeli način muzičkog mišljenja — ako tu kvalifikaciju trebamo uopće prihvatiti kao manjkavost — Andreis ukazuje na Paraćevu melodiku koja odstupa od tipa mediteranske, talijanske raspjevanosti i zagovara recitativnost koja ga vodi što vjernijem stupanju tona i riječi. Citiram nekoliko magistralnih Andreisovih zapažanja koja, istovremeno, plastično ocrtavaju stvaralački lik Ive Paraća:

»Velike, simetrične melodijske lukove, nalik na one u talijanskom glazbenom kazalištu iz prošlog stoljeća i na prijelazu u naše stoljeće, rijetko ćemo naći u Paraćevim djelima... Parać je analitičan, trezven i budan umjetnik koji je rijetko ponesen zanosom, koji se rijetko u umjetnosti zaboravlja i koji se uvijek nastoji korigirati i kao čovjek i kao umjetnik... On je umjetnik kod kojega intelektu pripada uvijek budna uloga kontrolora, onoga koji ne dopušta da stvaralački zanos zastrani u nepreglednost, kaotičnosti«.

Parać skoro isključivo piše za glas, on je pjesnik intime, lirskih zanosa, prirode, čovjekovih skrivenih težnji, ali i herojske epike i junaštva u rijetkim trenucima svog nadahnuća. Andres to pomno prati i analizom iz djela u djelo stvara čitav kompleks koji reljefno govori o Paraću kao umjetniku i čovjeku, daje nam pravu, nimalo uljepšanu sliku o njegovoj umjetnosti, njezinom razvoju i dostignućima.

Zapažamo podrobnost i preciznost Andreisove analize Paraćevih skladbi. U tome je, čini mi se, naš nestor glazbene povijesti, stvorio svoj stil, svoj način pristupu materiji koji je i pregledan i stručan i sistematičan, naučno opravdan i objektivan. Ništa ne prepušta slučaju ni paušalnim ocjenama. Čak i najbeznačajnije stranice Paraćeve muzičke

očtavštine našle su adekvatno mjesto u Andreisovim zapisima, što, bez sumnje, otkriva svu ozbiljnost autora, serioznost u pristupu, a ističe iscrpnost kao glavnu karakteristiku obavljenog zadatka.

Andreis je Paraćev skladateljski opus svrstao u nekoliko područja. Prvo mjesto daje solo-pjesmi, i tu u pravom smislu riječi detaljizira, ulazi u bit i sadržaj svake posebno, analizira ih sa svih aspekata. Drugo područje zahvaća zborne skladbe, koje, opet, dijeli na one s latinskim pa s talijanskim i, konačno, one s hrvatskih tekstom, što označava kao očito okretanje nacionalnom smjeru. Treće područje stvaralačkog interesa Ive Paraća Andreis je stavio u okvire ostalih vokalno-instrumentalnih djela, pa tu nalazimo skladbe za vokalne soliste i orkestar, odnosno za zbor i orkestar. I, konačno, kao posebno, Andreis izdvaja jedinu Paraćevu operu »Adelovu pjesmu«, to najveće, najznačajnije djelo ovog kompozitora, koje, zapravo, predstavlja sukses cjelokupnog njegovog skladateljskog posla.

Po svom starom običaju i već prokušanom receptu Andreis u analizi »Adelove pjesme« nastoji i uspijeva dati pregled cjelokupnog stvaralačkog dometa Ive Paraća. On razglaba o svemu u ovom djelu: od najmanjih pojedinosti do kompleksnih cjelina, kada govori o samoj temi, traži i nalazi izvore u arhivskim materijalima, uspoređuje spjev Luke Botića s onime što je operi prilagodio libretist Vladan Desnica, podsjeća nas na Hatzeov pristup ovom sadržaju, razrađuje glazbene odnose unutar opere, muzički je doslovno secira i, tako, na veoma iscrpan, analitički suveren način osvetljava ovaj Paraćev interesni objekt iz svih rekursa. Možemo reći da je to, sigurno, jedan od najdjelotvornijih pristupa muzičkoj analizi nekog djela pa bi mogao, u mnogome, poslužiti kao uzor.

REZIME

Sve nas to navodi na zaključak da ova zanimljiva studija o Ivi Paraću zaslužuje našu pažnju, a autoru pripada i pribavlja priznanja za rad, za veliki trud koji je uložio u tu raspravu. Parać je umro i bio bi, vjerovatno, danas već zaboravljen da nije Andreisova djela te zapisa prof. Vladimira Rismonda, koji nas, poput savjesti, podsjećaju na ovog umjetnika, na njegovo doba i njegovo djelo.

Ta impozantna studija Josipa Andreisa o Ivi Paraću pobuđuje, stoga, naš interes i izaziva naše poštovanje prema umjetnosti ovog našeg čudnog, usamljenog glazbenika, koji je, bez razloga, bačen negdje u sjenu i tu ostaje, nekako, sporedna, manje važna pojava u hrvatskoj glazbenoj povijesti. Kolika je to nepravda, možda otkrivamo tek nakon Andreisovih riječi: »Ivo Parać ostaje veoma osebnom stvaralačkom ličnošću, svakako jednom od najzanimljivijih, najbogatijih što ih je na glazbenom području Split dao Dalmaciji, a Dalmacija Hrvatskoj i Jugoslaviji«.

Nadovezao bih, nekako spontano, na ovo zapis samog Paraća, koji ga, sigurno, najvjernije prikazuje, koji nam ga otkriva upravo onakvog kakav je bio i kakvog se sjećamo:

»Nadam se da ću dobro izvršiti svoju dužnost čovjeka i umjetnika. Naprijed, dakle, ako ne prema slavi, a ono svakako prema dobru, prema vjeri, ljubavi, prema životnom idealu koji će biti u punom skladu s moralnim i humanim ljudskim sklonostima.«

Ima li ljudski toplije poruke koju jedan umjetnik na početku svoje karijere može izreći? Parać je slijedio tu svoju životnu nit, a povremeni bljesak zadovoljstva i poneko priznanje bili su svekolika nagrada za sva odricanja i sva poniženja na tom i takvom putu umjetnika. Ali, eto, iz klice se ipak nešto rađa, pa će, konačno, i ova studija Josipa Andreisa učiniti, nadamo se, svoje jer ona, očito, budi interes i uspomenu na Ivu Paraća i ostaje, čini mi se, na tragu koji je ostavio život i djelo ovog čovjeka.

Josip Mirošević

BILJEŠKA

- 1) Bio sam sâm učenicom Ive Paraća u splitskoj Srednjoj muzičkoj školi, pa sve to, donekle, mogu potvrditi. Nadopunio bih, prvo, navod Josipa Andreisa da je Parać osim povijesti glazbe, glazbenih oblika, vježbi u kompoziciji, folkloru, zbornog dirigiranja i čitanja partitura u istoj školi predavao još i solfeggio.

U jednom takvom poslijeratnom razredu sjedio sam u klupi s još nekolicinom slušača na satovima solfeggija za odrasle kod Ive Paraća, pa mogu reći da su to bile godine kada je umjetnik doživljavao svoju ljudsku i umjetničku agoniju. Bili su to tada već prilično neorganizirani satovi, Parać je sjedio za katedrom odsutan duhom, slušao naše »čitanje s lista« i reagirao bi tek onda kada bi učenik krivom intonacijom prevršio svaku mjeru. Alergičan je bio na one koji su učili glazbu a nisu imali osnovnih uvjeta za takav studij. — »Za tebe, sinko, nije muzika. Krivi si posao odabrao!« — govorio je jednom od tih. (Kakve li zablude. Danas je taj jedan od naših istaknutijih klavirskih virtuoz!)

Paraća smo, inače, voljeli i poštivali. Bili smo — i pored nekih njegovih propusta i aljkavosti — svjesni njegova znanja, njegovih mogućnosti, njegovih dometa i stvaralačkog impulsa koji je još uvijek u njemu tu negdje tinjao. Prema učenicima je, u pravilu, bio dobar, prilagodljiv, strpljiv, uvijek spreman da pomogne, da ukaže na propuste, da uputi na prave postupke. Prema kolegama je bio zatvoren, hladan i nepovjerljiv.

Sjećam se jedne epizode iz tog vremena. Profesor J. Vrhovski, koji je vodio školski pjevački zbor, veoma je cijenio Paraćev zborni opus, a posebno skladbu Putovanje sunca. No, iskušenja koja je ova kompozicija stavljala pred naš ne baš briljantan učenički zbor, bila su prevelika, naprosto nepremostiva. Stoga me jednom zgodom Vrhovski zamolio da razgovaram s maestrom ne bi li ga privolio da preradi, ili točnije da prilagodi skladbu našim mogućnostima... »Ja sam mu to pokušao reći, ali je on (Parać) odbio o tome razgovarati!« — kazao mi je prof. Vrhovski. Znao je da će mene, kao učenika, strpljivo saslušati, a možda i poslušati.

Razgovarao sam kasnije s maestrom Paraćem o tom prijedlogu i on se prvo odsutno zamislio, a nakon nekog vremena promrmljao kroz zube: »Da, moglo bi se pokušati. Ali, ne vjerujem«... Mislim da nikada nije niti pokušao! (Op. J. M.)